

————— I —————

UMĚNÍ INTERPRETACE BÁSNICKÉHO TEXTU V STARŠÍ ČESKÉ LITERATUŘE

ANTONÍN ŠKARKA

Interpretace literárních projevů není vymožeností teprve nové doby. Dříve byla ovšem řízena jinými zájmy, hledisky a metodami nežli těmi, s jakými k literárnímu dílu přistupuje moderní literární vědec a historik. Literární projev nebýval zpravidla zkoumán a vykládán komplexně, i když býval analyzován ve svých hlavních složkách po stránce tematické, obsahové, ideologické a formální, skoro vesměs bez přihlídnutí k historickým společenským a osobním podmínkám vzniku literárního díla. Středověké školy věnovaly především velkou pozornost poučení o jeho formální stránce (zejména prozodické) a také praktickému výcviku tímto směrem, a to na dílech latinských, autorech antických i středověkých. Pro básnické umění byla většinou vzorem díla antických klasiků. Vedle poučení o básnickém umění, jaké zdědil a převzal středověk z antiky (např. Horatiův list Ad Pisones neboli De arte poetica), nabízejí se také obdobné návody středověké, z nichž v českém prostředí byl znám Laborintus německého mistra Eberharda (asi 1213), ale především oblíbená Poetria nova (kolem 1210), kterou zbásnil Angličan Galfred de Vinsauf (Ganifredus de Vinosalvo) a s níž v době Karlově soutěžil svými učebnicemi a pojednáními německý mistr Dybinus (Tibinus). Tyto příručky, návody, učebnice a výklady nejsou sice zaměřeny k teorii a interpretaci básnického díla, nýbrž k praxi, k poučení, jak dokonale a úspěšně básnit, ale přesto svými zásadami napomáhaly také básnické výtvoře podle těchto hledisek a požadavků chápat a hodnotit.

Ve vlastní praxi se soustředila středověká interpretace literárních textů, která často splývá s exegezí a s komentáři, nejčastěji na díla prozaická a náboženská: především na bibli, která byla interpretována v literatuře traktátové a nejhojněji v homiletice, v kázáních. Interpretována byla také díla filosofických autorit, z filosofických zejména Aristotelés. Zvláštní pozornost byla věnována interpretaci liturgických textů a základních modliteb (Otčenáše, Desatera, Věřim, Zdrávasu). Z básnických děl soustřeďovala se interpretace zvláště na texty liturgické, jako žalmy, hymny, sekvence apod. Jde však vesměs o interpretaci teologickou a pro teologické účely, nanejvýš s pomocí filologie, nikoli o interpretaci stylistickou a takovou, která by postihovala básnickou a uměleckou hodnotu interpretovaných děl, ačkoli byla nepochybně i při ideologické a filologické interpretaci souběžně pocífována a mohla mít na ni vliv. Pro literaturu

v národních jazycích největší význam měly interpretace biblických textů na kázáních a v traktátech a interpretace základních modliteb a žalmů, většínou prózou, výjimečně také básnickými formami. I zde se všechen zřetel soustřeďoval k ideologické stránce interpretovaných děl.

Zvláštní pozornost si proto mezi interpretacemi zaslouhují výklady básnických výtvorů, a to duchovních písní složených v národních jazycích, poněvadž se právě zaměřením na tento předmět vymykají z běžné interpretační tematiky, čerpající z oblasti latinských liturgických textů. Není ostatně těchto interpretací mnoho. V naší literatuře náleží k nim zejména *Expositio cantici sancti Adalberti Hospodine, pomiluj ny* z roku 1397, interpretace nejstarší a šíří svého záběru nejvýznamnější, dílo nějakého břevnovského benedikta, snad mnicha Jana z Holešova.¹

Je to výtvor významný po několikeré stránce. Především tím, že učeným a liturgickým jazykem, latinou, je věnována poměrně obsírnější učená rozprava krátké písní v národním jazyce, ovšem skladbě už posvátné jako dílo národního světce mezinárodního významu, jakési jeho slovesné relikvii, stále živé v ústech lidu i české církve a také do jisté míry požívající úcty liturgické, když ji Karel IV. začlenil do korunovačního obřadu. Přesto je to myslím pozornost a pocta, jaké se tímto výkladem zlidovělé duchovní písní dostává, v středověké teologické literatuře výjimečná.

Interpretace, která je na vyšší soudobých interpretačních výkonů, je ovšem silně poznamenána soudobou scholastikou, jejím způsobem myšlení, dokazování a vyjadřování. Výklady směřují k tomu, aby z textových variant, jaké se v písní objevovaly, bylo dokázáno a získáno původní znění, jak je složil sv. Vojtěch, o jehož autorství se vůbec nepochybuje a které se proto ani nedokazuje a neodůvodňuje. Text písně je sledován a rozbírán postupně po verších, takže se tím nepřímou odhaluje i výstavba a kompozice písně. Jádro výkladu tvoří filologický rozbor textu hlavně se zřetelem k jeho paleoslovenismům a archaismům anebo ke koruptelám, a to jak po stránce gramatických kategorií a funkcí, tak významoslovně a lexikálně. Je v tom často hodně omylů stejně jako v etymologizování, totiž ve výkladu jmen osobních (rodičů světcových i jeho samého) a místních (rodiště sv. Vojtěcha), aby zase jako nomen omen vysvětlila kořeny svatosti Vojtěchovy a tím i jeho písně. Náběhy k jakési historické interpretaci okolností, za kterých píseň vznikla, anebo původu paleoslovenismů v ní jsou rovněž omyly soudobé vědy anebo autorovy hypotézy a konstrukce.

Hlavní zájem autorův je upřen na interpretaci teologickou. Tu signalizuje už původní přístup ke zkoumanému textu i spekulativní scholastický postup s citováním autorit, jako Aristotela, Roberta Linkolnského-Grosetesta, Guilhelma Duranda a především bible. Proto jak správnost textu, tak jeho porušenost dokazuje autor také rozličnými teologickými úvahami o důsledcích, jaké by z takového nesprávného slova nebo tvaru vyplynuly z hlediska teologie, poněvadž by odporovaly církevní nauce.

¹ Vydal Zdeněk Nejedlý, *Dějiny předhusitského zpěvu v Čechách*, Praha 1904, str. 313n; v 2. vydání v *Dějínách husitského zpěvu I*, Praha 1954, str. 409n. Podstatnou část přeložil Rudolf Holinka pro Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu, Praha 1957, str. 738n.

Konečnou snahou autorovou je pak prokázat, že neporušené znění písně se dochovalo v klášteře břevnovském, který založil sv. Vojtěch a v němž se prý tato svatovojtěšská tradice udržuje v nejčistší formě, a tím klášter oslavit a kult sv. Vojtěcha v Břevnově posílit.

Rozbor písně jako slovesného výtvoru s estetickými hodnotami je zcela zanedbán, vlastně nebyl autorem pocíťován jako nutný. Tyto i jiné hodnoty zaručovala mu už sama osobnost jejího tvůrce-světce i jeho urozený původ, školení a úřad, takže nebylo třeba ani o těchto hodnotách písně pochybovat a zvláště je dokazovat.

Z hlediska dnešní vědy je ovšem interpretace břevnovského mnicha neúplná: je jenom filologicko-ideologická (teologická), neosvětluje píseň po všech stránkách, i když lze např. rozpoznat náběhy a zárodky snahy postihnout také genezi písně i její společenské kořeny a začlenění. Přesto nebyla tato interpretace v starší době předstížena. Ještě r. 1668 ji přejímá Matěj Benedikt Bolelucký do svého spisu *Rosa Boëmica sive Vita sancti Woytiechi* a doplňuje ji v samostatném oddíle jenom zprávami o tom, jaké úctě se píseň Hospodine, pomiluj ny těšila u starých Čechů a při jakých příležitostech byla zpívána a je dosvědčena.

Za interpretaci literárního textu, ovšem jakousi negativní, bylo by možno pokládat také polemiku s ním, zejména kdyby se polemika soustředila na jeho literární, slovesnou stránku a hodnotu, nikoli jenom na ideologickou. Proto nelze např. za interpretaci v pravém smyslu slova pokládat krátký latinský polemický traktát z druhé poloviny 15. století, věnovaný teologickému rozboru některých tezí obsažených v táborské písni *Nuž my všickni křestané úplně doufajme* (původní znění: *Věrní křestané silně doufejme*), o *Kristově večeri nepochybujme*, zapsané ve svém českém znění a vzápětí polemicky napadené v rukopise knihovny metropolitní kapituly pražské, sign. N LIX (list 99a–103a).²

Všechny předpoklady pro modernější přístup k básnickému dílu a textu a jeho interpretaci, zejména duchovní písně, měl Jan Blahoslav, ale přece je neuplatnil a nesplnil, když se rozhodl, že vyloží píseň *Patř každý, jak na světě přičin mnoho k zlému*, vlastní skladbu, kterou připojil k svému traktátu nebo spíše eseji *Spis o zraku*, dopsaném 18. prosince r. 1550.³ Mladý sedmadvacetiletý teolog, nadšený odchovanec humanismu, uchvacovaný svody a krásami světa, ale zároveň s odmítavou askezí od nich oči odvracející, složil zde jeden ze svých nejpůvabnějších prozaických spisů a zároveň jednu ze svých nejzdařilejších duchovních písní. Pokusil se v ní shrnout a verši hutněji vyjádřit hlavní myšlenky a poučení z předchozího traktátu. Nelze říci, že básničtějšími prostředky, poněvadž úvaha o škodlivosti, jakou lidské duši může způsobovat zrak roznécující hříšná pokušení a ochotně se jim otvírající, těchto básnických prostředků hojně využívá, až jimi oplývá. Ale zároveň zase cítil, že si sevřená písňová stylizace vyžaduje připojit ještě vysvětlení, jak k těmto formulacím dospěl.

² Text písně podle zápisů v Jistebnickém kancionálu a v tzv. Jenském kodexu vydal Zdeněk Nejedlý, *Dějiny husitského zpěvu*, Praha 1913, str. 838n; v 2. vydání sv. 6, Praha 1956, str. 235nn. Jiné edice: Jiří Daňhelka, *Husitské písně*, Praha 1952, str. 101n; *Výbor z české literatury doby husitské I*, Praha 1963, str. 312n. Viz také moji stať *K vydání „Husitského zpěvníku“*, ČČH 38, 1932, str. 72n.

³ Vydal jej František Chudoba ve 4. svazku edice Špalíček, Praha 1958.

Nejde tedy básníkovi o interpretaci literární formy, nýbrž o výklad v podstatě teologický a nanejvýš do jisté míry psychologický, z jakých předchozích úvah a nálad vyplynulo jejich básnické ztvárnění.

Jako v písni nechtěl opakovat slovní formulace předchozího traktátu, tak ani v jejím vysvětlení nechtěl parafrázovat její stylizace. Tak mu vznikl k čtrnáctislokové písni (schématu 7a 6b 7a 6b R⁰ 8c 6c 7d 7d) komentář, který se rozsahem vyrovná asi dvěma pětinaám hlavního traktátu, tedy další, třetí variace na téma, jak zrak přivádí člověka do hříchů.

Komentář je analytický, postupuje obvyklou komentářovou technikou: postupně se vysvětluje smysl některých míst, buď jedné nebo několika strof celkově, anebo některých veršů v nich (pokaždé s orientačním nadpisem, co se vysvětluje), a to tak, že se doplňují a rozvádějí myšlenky nebo i představy vyslovené v písni a dokládají biblickými citáty, odkazy a příklady, pro něž se však autor uchyluje i do pohanské řecké mytologie. Výklady nejsou jenom věcná poučení, ale často používají obrazného způsobu myšlení a vyjádření s pomocí obrátů a přirovnání, někde kazatelsky drastických a naturalistických. Některé z těchto obrazných prostředků a rčení jsou dokonce poetičtější nežli ve vlastní písni.

Účel připojeného výkladu nedovolil ovšem Blahoslavovi, aby svou interpretaci zaměřil k básnické a literární stránce písňového textu, ačkoliv jeho múzická osobnost byla u nás tehdy nejpopulárnější a nejschopnější takové interpretace, jak dosvědčuje jeho zájem o formální stránku literárního díla, především v památné rozpravě *Naučení potřebná těm, kteříž písňě skládati chtějí*, připojené k 2. vydání *Musiky* r. 1569,⁴ a také v *Grammatice české* (1571). Tam uvádí píseň *Patř každý* ve skupině 79 písni, které pokládá za vzorné a které úhrnně takto charakterizuje: „Však poněvadž sou některé písňě v velikém kancionálu [tj. tzv. Šamotulském, Písňích duchovních evanjelistských z r. 1561 — A. Š.] velmi rozkošné a právě řemeslně složené, právě česká usu recepta a pěkná slova, phrases i mnohé figury ušlechtilé mající, jako nějaký věnec z kvítí rozličného uvitý, a některé jako krásný strom spolu držící, vzhůru rostoucí, non humi repunt, sed artificiose attoluntur.“⁵ Necituje ji však ani z ní neuvádí příklady a doklady v *Naučeních*, ačkoliv se ve svých výkladech dovolává svých 13 písni,⁶ mezi nimiž je 11 vzorných z *Grammatiky*.⁷ A přece by se do *Naučení* píseň *Patř každý* dobře hodila jako několikery vzorný příklad pro Blahoslavovy literárně-teoretické úvahy i praktické rady a poučky o skládání písňových textů. Mohl by totiž na ní demonstrovat skoro všechno, o čem v *Naučeních* uvažuje: její písňový charakter, který je vskutku písňový, nikoli nudný traktátový, takže vzbuzuje v posluchačích i zpěvácích libost, nabádá je k ostražitosti před pokušením a hříchem způsobem

⁴ Vydal je Otakar Hostinský, *Jan Blahoslav a Jan Josquin*, Praha 1896, str. 48n.

⁵ *Jana Blahoslava Grammatika česká*, vydal Ignác Hradil a Josef Jireček, Vídeň 1857, str. 283.

⁶ 1. *Aj, Pane můj*; 2. *Budíž chvála velebné Trojici*; 3. *Chvaltež Hospodina všecka rodino*; 4. *Chvály radostné*; 5. *Jezukriste, Spasiteli náš*; 6. *O ušlechtilé přirození*; 7. *Posilňtež se v Kristu*; 8. *Přilišná uzlosti srdce ctného*; 9. *Sešlž, Hospodine, svatého Ducha*; 10. *Věčný Králi, Pane náš*; 11. *Volámet z hlubokosti*; 12. *Z hlubokosti v své uzlosti*; 13. *Z vítězství Ježíše Pána*.

⁷ Z citovaných v poznámce 6 neuvádí *Grammatika* č. 1 a 11.

ným zrakem a poučuje, jak se toho vystříhat; téma písně, které je zvoleno vhodně a promyšleně a v němž není zanedbán ani moment psychologický, poněvadž soulad autorovy duševní dispozice a nálady, jakou v něm vzbudilo přemýšlení o tématu traktátu a o jeho zpracování, se shoduje s povahou tématu písně i s jeho osobním temperamentem; nápěv (zde zvolený podle světské písně *Ó světe, milý světe*) přiléhavý k tématu; promyšlenou osnovu i kompozici, takže myšlenky se jedna z druhé vyvinují a na sebe navazují, jsou náležitě skloubeny a ani verše ani strofy neporušují vzájemné vztahy a souvislosti; náležitě volená slova, která jsou názorná (significancia), takže výstižně vyjadřují charakter tématu, a zároveň obsažná (summovní), takže nahrazují mnohomluvnost, a přitom srozumitelná, i když nejsou všední; metafory a epiteta, které píseň ozdobují; rým, který není sice dvouslabičný, plný a štěpný, Blahoslavem ceněný jako „nejbystřejší“, ale přece převažuje nad rými „chudými“ a „neumělými“, za které pokládá Blahoslav asonance a rýmy jednoslabičné; strofu uměřeného rozsahu a tomu odpovídající verše o menším počtu slabik i rýmové schéma, jaké při zvolené tříčlenné sloce s verši o lichém a sudém počtu slabik uspokojuje Blahoslavův požadavek na pořadí a střídání rýmů; verše splňující také další požadavek Blahoslavův, aby sice tvořily myšlenkový a tedy i syntaktický celek nebo úsek, ale připouštěly i enjambement; konečně i ideální prozodický požadavek, aby se kvantita slabik shodovala s délkou not, pokud je to ovšem možno dodržet.

Takový anebo podobný rozbor písně *Patř každý*, podle Blahoslavova naturelu a temperamentu arci obšírnější a plný rétorických a básnických ozdob, přirovnání a jadrných rčení a úsloví, nebylo by obtížné Blahoslavovi napsat, kdyby to bylo jeho úmyslem i tehdejším zvykem. Vždyť k tomu také směřovala jeho *Naučení*, aby nejen naučila schopné a nadané lidi písně skládat, ale zároveň na podkladě znalostí pravidel a zásad, jak se písně skládají, lépe porozumět cizím básnickým výtvorům a dovést je posoudit a zhodnotit po stránce umělecké.

Ale i bez takového komplexního rozboru, který by se mohl ubírat směrem, jak jsem jej podle *Naučení* naznačil, který však Blahoslav takto úplně u žádné písně v *Naučeních* citované neprovedl, je jeho interpretace písně *Patř každý*, jak ji pojal a vyjádřil, zajímavým předchůdcem autorské interpretace vlastní skladby. Tento druh interpretace je ostatně i v moderní literatuře poměrně vzácný — vzpomeňme např. proslulé interpretace básně Havran (*The Raven*), kterou E. A. Poe vložil do své *Philosophy of Composition*, — a rovněž se většinou soustřeďuje na obsah, tematiku nebo smysl básně jako celku nebo jejich části, a nikoliv na rozbor a výklad použitých básnických prostředků, na výstavbu verše nebo strofy apod.

Třetí interpretace, které si mohou ještě v dochovaných dokladech ze starší české literatury povšimnout, pochází od Jana Amose Komenského. Není to sice interpretace vlastní skladby, nýbrž cizí, ale tematicky, citově i osobními prožitky velmi mu blízké, a to exulantské písně *Přeslavný Králi, v nebi trůn mající*, kterou v r. 1628 z básnil v Lešně český exulant Daniel Levinský (†1647), tehdy učedník na kněžství, po zřízení na kněze v r. 1632 ustanovovaný za správce polských sborů, a kterou před zapomením, poněvadž nebyla zařazena do kancionálů, zachránil Komenský tím, že ji otiskl a zároveň vyložil v úvodním připsání

„Rozptýleným z Lešna Polského“ v *Manualníku* vydaném v r. 1658 v Amsterodamě.⁸ Tuto zásluhu neubírá Komenskému zjištění, že píseň Levinského byla otištěna už mnohem dříve, a to mezi přídávky ke knížce *Dvoje potěšené kázání, z první kapitoly Zachariáše proroka*, které r. 1625 v Ženevě proslvil a králi Fridrichovi Falckému věnoval kalvínský teolog Nicolaus Vedelius (†1642) a do češtiny přeložil nejspíš českobratrský senior Jan Cyrillus, tehán Komenského, a knižně vydal asi v Lešně r. 1631.⁹

Také Komenský interpretuje sice tuto krátkou duchovní píseň (10 sl., 5 + 6a 5 + 6a R^o 5 + 6b 5 + 6b) se zřetelem k její povaze i k účelu, který sledoval jejím otištěním, teologicky, přihlížejce jenom k jejímu tématu a obsahu, ale přece před otiskem a výkladem písně předeslal vhodné poučení o jejím skladateli, za jakých okolností vznikla, jaký je původ její melodie a jaké měla další osudy. Vlastní výklad Komenského je víceméně komentář, připojovaný vždycky za každou slokou, a to většinou stručný, někde i jednověťý, často formou zvolání, otázky, povzdechu, výtky nebo rady a výzvy. Tyto poznámky, někdy obrazně podepřené, přiblížené a rozvedené odkazem na bibli nebo názorným přirovnáním, vesměs směřují k útěše a poučení českých vyhnanců, především lešenských, zkušných ještě trpkým osudem po nedávném vyplenění Lešna r. 1656. Vzhledem ke vzniku písně (r. 1628) Komenský tedy svou interpretaci aktualizuje, význam její posiluje.

Komenského interpretace je v podstatě téhož typu jako Blahoslavova, navíc má jenom úvodní historické ponaučení. Ale to naznačil vlastně také Blahoslav při své písni, když se ve vstupní větě svého traktátu i v závěru komentáře k písni zmiňuje o tom, že svůj spis sepsal jako odpověď na dotaz svého přítele, jehož jméno pak prozradil v dedikačním akrostichu písně PŘEROV FELINOVI, to znamená: *Přerovan*, totiž Jan Blahoslav, rodem z Přerova, *věnuje Kocourkovi*, humanistickým jménem Felinovi, totiž svému příteli Šimonu Kocourkovi.

Ani Komenský nemohl ovšem v interpretaci písně D. Levinského uplatnit své vynikající znalosti z literární teorie a praxe, jak je poznáváme z jeho *Zprávy a naučení o kazatelství* a především z *Annotat*, úvah o nové redakci bratrského kancionálu psaných v letech 1633 až 1645, z programové stati o časomíře *O poezi české*, z předmluvy ke *Kancionálu* z r. 1659 i z jiných projevů a prací. V tomto případě ostatně Komenskému vůbec nešlo o nějaké umělecké a estetické hodnocení písně Levinského, a proto ani k němu nebyl povinen přihlídnout. Přesto jí však nějaké takové hodnoty nepochybně neupíral. I když nepřesahují běžný průměr, jsou vyváženy upřímnou a naléhavou citovostí a aktuálně zjitřenou tematikou,

⁸ Viz vydání *Manualníku*, připravené Jindřichem Hrozným, ve *Veškerých spisech J. A. Komenského* 18, 1926, str. 3n.

⁹ Popis Vedeliova *Dvojího potěšeného kázání* viz v *Knihopise českých a slovenských tisků od doby nejstarší do konce XVIII. století* (red. Fr. Horák), č. 16.476. Exemplář pražské Univerzitní knihovny, sign. 54 E 441, jehož jsem používal, byl původně majetkem Anny Trejtlarové. (O ní viz Archiv pro bádání o životě a díle J. A. Komenského 20, 1961, str. 42n.) Text v *Manualníku* se liší od 1631 jenom drobnými úpravami syntaktickými a lexikálními směřujícími k pružnějšímu přednesu písně.

kteřá zastírá leckterou formální nedokonalost, jakou právě ve svých *Annotatech* některým bratrským písním Komenský vytýká.

Interpretace básnických textů, kterým jsme v této úvaze věnovali pozornost, jsou v naší starší literatuře vzácné. Všechny jsou teprve počátečním stadiem tohoto umění, které je jedním z nejobtížnějších, ale zároveň nejdůležitějších a základním mezi disciplínami literární historie a literární vědy. Je to umění, které vypěstovalo soustavněji teprve 19. století, kdy se formovala literární historie a věda jako samostatný vědní obor, a které prohlubuje a stále zjemňuje věda 20. století, ovšem s vědomím a zároveň radostným výhledem, že tento poznávací a interpretační proces nebude nikdy ukončen a neustrne stejně jako vývoj vědeckého bádání, pokud bude existovat lidstvo a jeho poznávací pud a tvůrčí potřeba.

DIE KUNST DER INTERPRETATION VON DICHTERISCHEN TEXTEN IN DER ÄLTEREN TSCHECHISCHEN LITERATUR

Von den Interpretationen dichterischer Texte, die einst andere Ziele verfolgt haben und mit anderen metodischen Ansätzen als die moderne Literaturwissenschaft und -geschichte gearbeitet haben, sind vor allem in der älteren Literatur die Interpretationen der dichterischen Texte in der Nationalsprache als Raritäten zu bezeichnen. In der tschechischen Literatur sind auf diese Weise drei geistliche Lieder interpretiert worden. Das älteste und zugleich merkwürdigste Lied ist „*Expositio cantici sancti Adalberti Hospodine, pomiluj ny*“ aus d. J. 1397, dessen Entstehung wohl dem Břevnover Benediktiner Jan aus Holešov zuzuschreiben ist. Merkwürdig ist dieses Lied schon dadurch, daß es in Latein – als Sprache der Liturgie und mittelalterlicher Wissenschaft – große Aufmerksamkeit einem kurzen tschechischen Lied widmet, das wohl als ein Werk des hl. Adalbertus verehrt wurde. Die Interpretation von Jan aus Holešov, die sich auf die philologisch-ideologische (theologische) Problematik sowie auf den Text allein konzentriert, steht auf der Höhe der zeitgenössischen Interpretationstechnik und wurde lange nicht übertroffen.

Die Voraussetzungen für ein modernes Herangehen an die dichterischen Texte auch vom Standpunkt des Künstlerisch-ästhetischen sind bei Jan Blahoslav zu verzeichnen. Trotz alledem widmete er bei der Interpretation seines Liedes „*Patř každý, jak na světě přičin mnoho k zlému*“, das er allerdings dem Essay „*Spis o zraku*“ (1550) angeschlossen hat, sein Hauptaugenmerk auf den theologischen Kommentar sowie auf die theologische Analyse. Aber auch auf diese Weise gilt die von Blahoslav aufgefaßte Interpretation als Vorläufer der Autoreninterpretation des eigentlichen Werkes und ist auch in der modernen Literatur verhältnismäßig selten.

Die theologische Analyse und Interpretation kommentarmäßigen Charakters, die jedoch nicht komplex ist, hat schließlich auch J. A. Komenský bei der Interpretation des Exulantenliedes „*Přeslavný Králi, v nebi trůn mající*“ verwendet, das im J. 1628 von Daniel Levinský verfaßt wurde und das Komenský mit eigenem Kommentar in „*Manualník*“ (1658) veröffentlicht hat. Es geht im Grunde um eine gleichartig ausgerichtete Interpretation wie bei Blahoslav; darüber hinaus ist jedoch eine historische Einleitung über die Entstehung des Liedes vorhanden. Die künstlerischen und ästhetischen Gesichtspunkte im kommentierten Lied hat nicht einmal Komenský zur Geltung gebracht, wenn er auch für diese Werke tiefen Sinn und Scharfblick hatte.

Alle drei Interpretationen stellen das Anfangsstadium der Interpretationskunst von dichterischen Texten in der tschechischen Literatur dar. Die modernen Methoden und Richtungen dieser Kunst wurden allerdings erst im 19. und 20. Jh. ausgearbeitet.

